

**KASBIY-IJODIY FAOLIYAT JARAYONIDA BO‘LAJAK
TARBIYACHILARNI INTELLEKTUAL QOBILIYATLARINI
RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI**

Xasanova Shaxnoza Toxtasinovna

Nizomiy nomidagi TDPU Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrasi professor v.b., (PhD)

Rahimova Umida Abdurasul qizi

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (maktabgacha ta'lim) 1-kurs magistri

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15078943>

Annotatsiya: *Mazkur maqolada kasbiy-ijodiy faoliyat jarayonida bo‘lajak tarbiyachilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion pedagogik texnologiyalar tahlil qilingan. Unda intellektual rivojlanish konsepsiyasi, texnologiyalarning o‘quv jarayonidagi o‘rni va ularning amaliy samaradorligi tadqiq etilgan. Maqola natijalari bo‘lajak mutaxassislarning intellektual salohiyatini oshirishda zamonaviy yondashuvlarni qo‘llashga oid ilmiy-uslubiy tavsiyalarni taklif etadi.*

Kalit so‘zlar: *kasbiy-ijodiy faoliyat, intellektual qobiliyat, pedagogik texnologiyalar, ta'lim jarayoni, mutaxassis tayyorlash, innovatsiya, samaradorlik.*

Kasbiy-ijodiy faoliyat jarayonida bo‘lajak tarbiyachilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan hisoblanadi. Bugungi kunda ta'lim jarayonida nafaqat nazariy bilimlarni o‘zlashtirish, ijodiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va muammolarni hal etish ko‘nikmalarini shakllantirish ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, intellektual qobiliyatlarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan texnologiyalarni qo‘llash kelajak tarbiyachilarning kasbiy kompetensiyalarining oshirishning asosi sifatida qaraladi.

Hozirgi bosqichda maktabgacha ta'lim tashkilotlari yetuk shaxslarni tarbiyalash va barkamol avlodni yetishtirishda muhim ahamiyatga ega bo‘g‘in sanaladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari ma'naviy ishlab chiqarish sohasi bo‘lib, uning mahsuli nafaqat yangi bilimlarni, yangi maqsadlarni, yangi qadriyatlarni va shaxsiy ma'nolarni egallash, balki o‘qituvchining muhim kuchlarini ochib berish va rivojlantirishdir, uning intellektual, axloqiy va ijodiy salohiyatini ko‘rsatib berishdan iborat. Ijodiy salohiyat - bu shaxsning o‘zini o‘zi anglashga yo‘nalishini, tayyorligini va qobiliyatini belgilaydigan ijodiy faoliyatning zaruriy sharti va natijasi bo‘lgan shaxsning dinamik, integrallangan xususiyati sanaladi

Zamonaviy ilm-fan asosida insonning mavjudot sifatida tushunchasi yotadi. Insonning dunyoning transformatori, yangi munosabatlarni yaratuvchisi va o‘zi sifatida mohiyati aynan ijodiy faoliyatda namoyon bo‘ladi. Ijodkorlik elementlari insonning har qanday faoliyatida mavjud bo‘lganligi sababli, odamlarning ijodkorligi nima uchun juda xilma-xil va ko‘p qirrali ekanligini va nima uchun, ijodiy muammo

qayerda paydo bo'lishidan va kim tomonidan hal qilinishidan qat'iy nazar - olim yoki o'qituvchining turli faoliyatlarida namoyon bo'ladi. Ijodiy faoliyatning universal namoyon bo'lishi haqidagi fikrlar ko'plab tadqiqotchilarning asarlarida mavjud.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tarbiyachining ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda asosiy rolning uning kasbiy faoliyati va o'zini takomillashtirish istagi egallaydi. Qobiliyatlarning rivojlanishi har bir tarbiyachichi egallashi kerak bo'lgan pedagogik mahorat va qobiliyatlarga bevosita bog'liqdir.

Ma'lumki, aslida pedagogik faoliyat tabiatan ijodiy xususiyatga ega. Tarbiyachi faoliyatida kasbiy mahorat va ijodkorlik o'rtasidagi bog'liqlik qanday? Ehtimol, bu tushunchalar umuman sinonimdir? Ijodkorlik odatda jarayon sifatida tavsiflanadi, uning natijasi yangi moddiy yoki ma'naviy qadriyatlarni yaratishdir. Yangilik mezoni ob'ektiv tarkibga (ma'lum bir bilim sohasi uchun yangi) va sub'ektivlikga (shaxs uchun yangi -faoliyat sub'ektiga) ega bo'lishi mumkin. Agar fikrlash jarayonida ijod ustunlik qilsa, u holda u o'zini tasavvur sifatida namoyon qiladi (K.K.Platonov). Tarbiyachining kasbiy mahorati ijodkorlik bilan chambarchas bog'liqdir. Biroq, bu tushunchalar sinonim emas: kasbiy vakolatli harakatlar tarbiyachining ining ijodkorligi natijasi bo'lishi shart emas.

Mazkur maqola kasbiy-ijodiy faoliyat jarayonida intellektual qobiliyatlarni rivojlantirishning texnologiyalari va ularning asosiy tamoyillari va ta'lim jarayonidagi ahamiyatini tahlil qilishga bag'ishlangan.

1. Intellektual qobiliyatni rivojlantirishning texnologik asoslari

Intellektual qobiliyatni rivojlantirish texnologiyalari o'quvchilarda mantiqiy fikrlash, kreativ yondashuv va analitik ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu texnologiyalar ta'lim jarayonini yanada interaktiv va samarali qilish uchun mo'ljallangan.

Muammoli ta'lim: Bu usul o'quvchilarda mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'qituvchi o'quvchilarga yechim talab qiladigan vaziyatlarni taqdim etadi va ular mustaqil yechim topadilar.

Kritik fikrlash texnologiyalari: Ushbu texnologiyalar o'quvchilarning har bir masalaga tanqidiy yondashishini ta'minlaydi. Bu orqali o'quvchilar o'z fikrlarini shakllantirish va ularni asoslash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Kasbiy-ijodiy faoliyatda intellektual qobiliyatlarni rivojlantirishning samaradorligi zamonaviy texnologiyalarning qo'llanilishiga bog'liq. Innovatsion yondashuvlar o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini kengaytirib, ularning kasbiy tayyorgarligini mustahkamlaydi.

Loyihaviy ta’lim metodikasi: O‘quvchilar real muammolarni hal qilish uchun ijodiy loyihalar ustida ishlashadi. Bu usul ularning amaliy ko‘nikmalarini oshirishga yordam beradi.

Raqamli texnologiyalar: Virtual laboratoriyalar, interaktiv taxtalar va boshqa zamonaviy vositalar o‘quvchilarning intellektual rivojlanishida muhim o‘rin tutadi.

Har qanday mutaxassisda bo‘lgani kabi bo‘lajak pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo‘lishlari uchun talabalik yillarida poydevor qo‘yiladi va kasbiy faoliyatni tashkil etishda izchil rivojlantirib boriladi. Bunda bo‘lajak pedagogning o‘zini o‘zi ijodiy faoliyatga yo‘naltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim ahamiyatga ega. Pedagog ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli masalalarni yechish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, shuningdek, pedagogik xarakterdagi ijod mahsulotlarini yaratishga alohida e‘tibor qaratishi zarur. Muammoli masala va vaziyatlarni hal qilar ekan, pedagogning masala yechimini topishga ijodiy yondashishi unda hissiy-irodaviy sifatlarning rivojlanishiga yordam beradi. Pedagog o‘z oldiga muammoli masalalarni qo‘yish orqali mav-jud bilimlari va hayotiy tajribalariga zid bo‘lgan dalillar bilan to‘qnash keladi. Buning natijasida o‘z ustida ishlash, mustaqil o‘qib o‘rganishga nisbatan ehtiyoj sezadi. Pedagogning ilmiy-tadqiqot ishlari va ilmiy yoki ijodiy loyihalarni amalga oshirishi unda kreativlik potensialini yanada rivojlantiradi. Pedagog o‘z-o‘zidan ijodkor bo‘lib qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati ma’lum vaqt ichida izchil o‘qib-o‘rganish, o‘z ustida ishlash orqali shakllanadi. Zamonaviy ta’lim barcha turdagi ta’lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan tarbiyachi, pedagoglarning ijodkor bo‘lishlarini taqozo etmoqda.

Pedagog-tarbiyachi o‘z-o‘zidan ijodkor bo‘lib qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati ma’lum vaqt ichida izchil o‘qib-o‘rganish, o‘z ustida ishlash orqali shakl lantiriladi va u asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi. Har qanday mutaxassisda bo‘lgani kabi bo‘lajak pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo‘lishlari uchun talabalik yillarida poydevor qo‘yiladi va kasbiy faoliyatni tashkil etishda izchil rivojlantirib boriladi. Bunda pedagogning o‘zini o‘zi ijodiy faoliyatga yo‘naltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim ahamiyatga ega. Pedagog ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli masalalarni yechish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, shuningdek, pedagogik xarakterdagi ijod mahsulotlarini yaratishga alohida e‘tibor qaratishi zarur. Ijodkorlik - muayyan yangilikning ahamiyati va foydali ekanligini belgilovchi shaxs faoliyati va uning natijasi. Ijodkor shaxs - ijodiy jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshira oladigan hamda aniq ijodiy natija (mahsulot)larga ega shaxs. Kreativ shaxs - jarayon yoki natija sifatida ijodkorlikni

namoyon etuvchi, masalalarni yechishga nostandart usullar bilan yondasha olishga moyil, o‘ziga xos harakatlarni tashkil etish, yangiliklarni ilgari surishga, ijodiy mahsulotlarni yaratishga layoqatli va tayyor shaxs.

Ijod - ijtimoiy subyektning yangiligi, ahamiyati va foydaliligi jamiyat yoki muayyan guruh tomonidan tan olingan faoliyati yoki faoliyati natijasi. Ijodkor shaxsni tarbiyalash – kasbiy-ijodiy faoliyat tajribalarini qaror toptirish va boyitish asosida ijodiy g‘oya, ularni amalga oshirish ko‘nikma va malakalariga ega shaxsni shakllantirish va rivojlantirish.

Kasbiy-ijodiy faoliyat–mutaxassisning kasbiy masalalarni ijodiy hal qilish muvaffaqiyatini tavsiflovchi faoliyati, innovatsion xatti-harakati. Ijodiy topshiriqlar–muammoli vaziyatlarni tizimli tahlil asosida hal qilishga yo‘naltirilgan masalalar tizimi. Kasbiy-ijodiy imkoniyat.

1. Kasbiy kompetensiya, malakaga egalik;
2. Kasbiy ijod metodologiyasi asoslarini o‘zlashtirganlik;
3. Ijodiy tafakkurning shakllanganlik darajasi;
4. Kasbiy-ijodiy layoqat va shaxsiy sifatlarning rivojlanganligi.

Kasbiy ijodkorlik metodologiyasi - ijodkorlikning jarayon va natija sifatida obyektlar hamda muayyan kasbiy faoliyat turlariga munosabat ko‘rinishidagi tuzilishi, Tarbiyachining kasbiy kompetenti va mahorati 63 mantiqiy tashkil etilishi, metod va vositalari haqidagi ta’limot. Ijodiy tafakkur – tafakkurning ijod jarayonini tashkil etish va ijod natijalari (mahsullari)ni bashoratlashni ifodalovchi turi. Ijodiy qobiliyat – ijodiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish va uning natijalanganligini baholashda namoyon bo‘ladigan individual xususiyati. O‘zini o‘zi ijodiy faollashtirish – shaxsning ijodiy faoliyatda o‘z imkoniyatlarini to‘laqonli namoyon qilishi va rivojlantirishining ijodkor va kreativ bo‘lishi yoki bo‘lmasligi emas, balki mashg‘ulotlarni ijodkorlik, kreativlik ruhida tashkil etishi, yangi g‘oyalarni ta’lim jarayonida sinab ko‘rishga intilishi zarur. Mashg‘ulotlarda “kreativlik yo‘l xaritasi”ga ko‘ra quyidagi 4 ta yo‘nalish bo‘yicha harakatlanadi va ulardagi harakatlar pedagoglar ning kreativligini ifodalovchi belgilar (Patti Drapeau) sanaladi: 1) ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini namoyon etish; 2) mashg‘ulotlarni qiziqish bilan o‘zlashtirishga rag‘batlantiruvchi strategiyalardan foydalana olish; 3) innovatsion yondashuv va pedagogik masalalarning yechimini topishga kreativ yondashish; 4) kutiladigan natija.

Xulosa. Kasbiy-ijodiy faoliyat jarayonida bo‘lajak tarbiyachilarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish texnologiyalari shaxsiy yondashuv, innovatsion usullar va zamonaviy vositalarni o‘z ichiga oladi. Bu jarayon kelajak pedagoglarining

nafaqat bilim va ko‘nikmalarini, balki ijodiy salohiyatini ham kengaytiradi. Shunday qilib, intellektual qobiliyatlarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan texnologiyalar ta‘lim sifatini oshirish bilan birga, ta‘lim jarayonini yanada samarali qilishga xizmat qiladi. Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida tarbiyachilarining kasbiy faoliyati va uning ijodkorlikgi muhim ahamiyatga ega. Har bir tarbiyachi o‘zining ijodiy fikrlashi va faoliyati oraqali bolalarning rivojlanishiga ma‘lum darajada o‘z hissasini qo‘shadi. Shunday qilib ijodkorlik tarbiyachining muhim sifatlaridan biridir. Har bir darsga kirishdan oldin tarbiyachi ma‘lum darajada ijodiy izlanishlar olib borishi uning kasbiy faoliyatini muvaffaqiyatini ta‘minlab beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. Издателско-полиграфический творческий дом им.Чулпана. Т.; 2005. -200 с.
2. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari / Muslimov N.A., va b.qalar. – Toshkent, 2015. – 120 b.
3. Umumiy pedagogika Darslik 1-qism /O.Musurmanova va boshq. – Toshkent, Yoshlar nashriyot uyi, 2020. -376 b. 4. G‘oziyev E. Tafakkur psixologiyasi. - T: O‘qituvchi, 1990.